

تقریر درس خارج اصول فقه آیت الله اراکی دامت برکاته

مقرر	حجت الاسلام محمدعلی زحمت کش	جلسه	۲۶	تاریخ	۱۴۰۰/۰۸/۲۲
عنوان ۱	مقدمات تصدیقیه بحث حجج و امارات				
عنوان ۲	مبحث هفتم: علم اجمالی				
عنوان ۳	حجیت علم اجمالی در مقام امثال				
عنوان ۴	مبحث سوم: امثال اجمالی در عباداتی که موجب تکرار می شود				
عنوان ۵	وجوه لزوم امثال تفصیلی				
عنوان ۶	چهارم از وجوه اشتراط امثال تفصیلی				
عنوان ۷	رد وجه چهارم				

مرور درس گذشته

وجه چهارم از وجوهی که برای منع از امثال اجمالی یا به عبارت دیگر تکرار عبادت بیان شده است، وجهی است که شیخ انصاری نیز به آن اشاره کرده است و آن لعب به امر مولاست؛ که گفته شده چون امثال اجمالی که موجب در تکرار عبادت است، استهزاء به امر مولا و لعب به آن است؛ لذا علاوه بر قبح معصیت، مستقلاً قبح عقلی دارد. یک قبح معصیت وجود دارد که قبح تخلف از امر مولاست؛ که در تکرار عبادت، تخلف از امر مولا صورت نمی گیرد و با تکرار عبادت، مأمور به اتیان می شود؛ اما آنچه در اینجا تضييع شده، حق مولا در این است که به امر مولا استهزاء نشود و بازیچه قرار نگیرد.

خلاصه اینکه تکرار در عبادت، نوعی از لعب به امر مولا و استهزاء به امر اوست و این خود تضييع حق مولاست.

رد وجه چهارم:

در رد این وجه، مطالبی گفته شده است:

رد مرحوم آخوند بر وجه چهارم

مرحوم صاحب کفایه دو پاسخ به این وجه داده است:

پاسخ اول مرحوم آخوند این است که در صورتی تکرار عبادت موجب استهزاء به امر مولا می شود که در این تکرار، داعی عقلایی وجود نداشته باشد؛ اما اگر تکرار، با داعی عقلایی باشد مانند داعی تسهیل یا اقتصار در وقت و...، استهزائی در اینجا وجود ندارد و عرفاً گفته نمی شود این تکرار لعب به امر مولاست؛ بلکه این جدیت در امثال امر مولا را می رساند؛ مثلاً اگر بخواهد برود علم تفصیلی با اجتهاد کسب کند، وقت زیادی از او می گیرد؛ و ممکن است نماز او

قضاء شود و حتی تقلیداً اگر بخواهد برود از مجتهد سوال کند تا بخواهد به مجتهد دسترسی پیدا کرده و از او سوال کند، یا زمان به او اجازه نمی دهد و یا مشقت و سختی دارد؛ لذا به دلیل آسان تر بودن تکرار، این را اختیار می کند. این جواب اول مرحوم آخوند، جواب متینی است. ایشان جواب دیگری نیز می دهند که این جواب محل بحث و گفتگو است. جواب دیگر مرحوم آخوند چنین است:

«التکرار... إنما یضر إذا کان لعباً بأمر المولی، لا فی کیفیت إطاعته بعد حصول الداعی إليها»^۱؛

می فرماید لعب به امر مولا، در موارد تکرار در صورتی واقعاً لعب است که لعب به خود امر مولا باشد؛ در حالی که در موارد تکرار و امثال اجمالی، این لعب به امر مولا نیست؛ بلکه لعب، به کیفیت اطاعت مولاست و لعب به کیفیت اطاعت امر مولا، منافات با قصد قربت در امثال امر مولا ندارد. این بیان اجمالی پاسخ دوم مرحوم آخوند است. در اینجا جای این بحث است که مقصود از این کیفیت اطاعت چیست؟ چه فرقی بین لعب به امر مولا و لعب به کیفیت اطاعت در امر مولا وجود دارد؟

بیان استاد شهید در توضیح کلام مرحوم آخوند

مرحوم شهید صدر در توجیه اینکه چگونه لعب به کیفیت اطاعت، منافاتی با قصد قربت به امر ندارد و اینکه لعب به امر مولا با لعب در کیفیت اطاعت متفاوت است، بیانی دارند. ایشان می فرمایند دو وجه می توان در بیان مقصود از کیفیت اطاعت بیان نمود:

وجه اول اینکه مقصود از لعب به کیفیت اطاعت این باشد که لعب، لعب به مأموریه باشد؛ یعنی لعب به همانی باشد که مولا به آن امر کرده است؛ که در این صورت، لعب در کیفیت، یعنی لعب در اتیان به مأموریه؛ مثلاً فرض کنید مکلف شک می کند در اینکه وظیفه او قصر است یا تمام؛ وقتی به هر دو صورت اتیان می کند، لعب به خود اتیان قصر و اتیان تمام تعلق می گیرد؛ به تعبیر ایشان، مصب؛ یعنی نقطه ای که لعب به وسیله آن انجام می گیرد، خود امثال عمل در خارج باشد؛ یعنی خود اتیان به قصر و اتیان به تمام، لعب به امر مولاست.

ایشان می فرماید این نوع تفسیر از لعب به امر مولا در کیفیت، مفهوم نیست؛ زیرا اگر لعب در کیفیت بدین معنا باشد که این لعب، با خود اتیان به فعل تحقق پذیرد؛ این سوال پیش می آید که کدام یک از این دو فعل لعب است؟ یکی از دو فعلی که انجام داده، واجب واقعی است که لعب به امر مولا نیست و لعب به کیفیت اطاعت هم نیست؛ زیرا عین همان چیزی است که مولا خواسته است. اگر مراد این است که اتیان به فعل دومی که زمیمه کرده است، لعب به امر مولا در کیفیت است، می گوییم: آن فعل اصلاً اطاعت نیست؛ زیرا فرض بر این است که به فعل دوم، امری تعلق

۱. کفایة الاصول؛ طبع آل البیت، ص ۲۷۴.

نگرفته است و مکلف نیز به قصد اطاعت مولا بخصوص آن فعل، آن را انجام نداده است؛ لذا معنا ندارد که این حرکت او لعب به امر مولا در کیفیت اطاعت باشد.

وجه دوم اینکه مقصود از لعب در کیفیت اطاعت، لعب در کیفیت عقلی اطاعت باشد.

توضیح اینکه کیفیت شرعی اطاعت این است که مکلف، خود مأمور به را عملاً اتیان خارجی کند؛ که اگر مراد این باشد؛ جوابش همان بود که در وجه اول گفتیم؛ که یک عمل عین مأموریه است و لعبی در آن وجود ندارد و فعل دوم نیز که اصلاً اطاعت نیست که بخواهد لعب در کیفیت اطاعت باشد.

کیفیت عقلی اطاعت، یعنی وقتی که امر مولا به فعلی تعلق گرفت، عقل می گوید اگر بخواهی امر مولا را اطاعت کنی، از دو راه می توانی آن را اطاعت کنی: یا با تحصیل علم تفصیلی و اتیان امثال تفصیلی مأموریه و یا با امثال اجمالی و تکرار. عقل می گوید کیفیت اطاعت، یا به شکل امثال تفصیلی است و یا به شکل امثال اجمالی است. اگر اینگونه کیفیت اطاعت را تفسیر کنیم، ایشان می فرماید در این نوع تفسیر کیفیت اطاعت، قابل توجیه است که گفته شود همین که عبد با تمکن از کیفیت اطاعت به امثال تفصیلی، از آن روی گردان شده و کیفیت اطاعت امثال اجمالی را انتخاب کند، نوعی لعب به امر مولا است؛ اما نه لعب به خود امر مولا (زیرا به هر حال مأموریه مولا اتیان می شود)؛ بلکه لعب به کیفیت در اطاعت امر مولا است؛ زیرا می توانست گزینه اول را در کیفیت اطاعت انتخاب کند؛ اما از گزینه اول روی گردان شده و گزینه دوم را انتخاب کرده است.

این وجه دوم، وجه وجیهی برای توجیه کلام مرحوم آخوند است.

ایشان می فرماید این لعب در کیفیت اطاعت، منافاتی با امثال ندارد؛ و این لعب، لعب به امر مولا نیست؛ بلکه لعب به کیفیت اطاعت مولا است؛ زیرا در آنجایی که عبد، کیفیت دوم را انتخاب می کند، امر مولا امثال شده است؛ و لعب تنها در کیفیت امثال است؛ به عبارت دیگر عبد می تواند قصد قربت به اتیان به امر مولا کند و با قصد امثال امر مولا، در کیفیت اطاعت این امر، با یک نوع بازی آن را امثال می کند؛ ایشان مثالی می زنند و می فرماید مثلاً کسی می خواهد نماز بخواند، جایی را به عنوان تفریح برای نماز خواندن انتخاب می کند مثلاً قلعه کوه و یا روی یک طناب بخواند نماز بخواند؛ که این نیز امثال امر است و در خود امثال امر، لعبی صورت نگرفته است؛ اما در کیفیت این امثال و اطاعت، لعبی صورت گرفته است.

ایشان می فرماید اگر مراد از لعب به امر مولا در کیفیت به این شکل باشد که به منظور اتیان به مأموریه دو بار نماز را بخواند، در چنین جایی یکی از این دو بار، عین مأموریه است و لعب به مولا در کیفیت اطاعت نیست؛ و آن دیگری نیز که اصلاً متعلق امر مولا نیست؛ قصد قربتی که قصد می کند نیز قصد قربت به امثال امر است؛ لذا منافاتی با عبادیت ندارد زیرا امثال قصد قربت کرده است؛ اگر لعبی باشد، لعب به آوردن دومی است که اصلاً مأموریه نیست؛ لذا لعب به امر مولا نیست؛ بلکه لعب به فعلی است که متعلق امر مولا نیست. این است مقصود کلام مرحوم آخوند که می فرماید اگر هم لعبی باشد، لعب در کیفیت در اطاعت است؛ یعنی لعب در این است که آن فعل دیگری که مأموریه نیست را از باب لعب آورده است و این لعب، لعب به امر مولا به حساب نمی آید.

مگر اینکه چنین گفته شود که لعب در اینجا، به وسیله این ترکیب انجام می گیرد که شخص آمده به قصد امثال امر مولا، دو فعل را اتیان کند؛ در حالی که امر مولا امر به یکی از آن دو بوده؛ جواب این سخن این است در این مورد نیز

اگر با قصد قربت اعمال را انجام دهد، مأموریه را امتثال کرده است؛ و فعل زائدی که انجام داده، لعب به امر مولا نیست بلکه اتیان به امر زائدی است. این لعب در ترکیب، ضرری به امتثال امر مولا نمی‌زند؛ زیرا این شخص که قصد نکرده است که امر مولا به مرکب تعلق گرفته است؛ بلکه قصد کرده است که همان امر واقعی مولا را امتثال کند؛ اما با یک مرکبی این کار را انجام داده است؛ لعب در اینجا در این ترکیب انجام گرفته؛ اگرچه این ترکیب بد باشد؛ اما به هر حال، امر مولا امتثال شده است؛ و این ترکیب بد، دخلی در امتثال امر مولا ندارد.

این وجه در توجیه فرمایش مرحوم آخوند وجه وجیهی است.

و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین